

วิวัฒนาการของรายการสาระความรู้และรายการบันเทิงทางโทรทัศน์ไทย

วันที่รับบทความ: 6 กรกฎาคม 2563 / วันที่แก้ไขบทความ: 22 มกราคม 2564 / วันที่ตอบรับบทความ: 2 กุมภาพันธ์ 2564

เมธา เสรีธนาวงศ์

บทคัดย่อ

วานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) วิวัฒนาการของกลุ่มรายการประเภทสาระความรู้ทางโทรทัศน์ และ 2) วิวัฒนาการของกลุ่มรายการประเภทบันเทิงทางโทรทัศน์ แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วยแนวคิดเกี่ยวกับการจัดแบ่งประเภทเนื้อหารายการโทรทัศน์ แนวคิดเกี่ยวกับรายการสาระความรู้ และแนวคิดเกี่ยวกับรายการบันเทิง การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ครั้งนี้ใช้การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ผลิตรายการ 28 ท่าน และนำเสนอด้วยการพรรณนาเพื่ออธิบายถึงประวัติและพัฒนาการของรายการโทรทัศน์ ผลการวิจัยพบว่า วิวัฒนาการของรายการสาระความรู้เป็นที่ประจักษ์ชัดทั้งในแง่คุณภาพและปริมาณ ในแง่คุณภาพนั้น รายการสาระความรู้มีเนื้อหาที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น ไม่จำกัดอยู่เพียงแค่การให้ความรู้ แต่ยังกระตุ้นความคิดให้เกิดขึ้นกับผู้ชม ผลักดันประเด็นทางสังคมให้เกิดการรับรู้และเห็นความสำคัญ ผ่านวิธีการเล่าเรื่องที่มีสุนทรียภาพทั้งด้านภาพและเรื่องราว ในแง่ปริมาณรายการสาระความรู้จำนวนหนึ่งได้พัฒนาเติบโตไปสู่การมีสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ขณะที่สถานีโทรทัศน์ประเภทฟรีทีวีให้พื้นที่รายการสาระความรู้มากขึ้นกว่าในอดีต รวมถึงการเกิดขึ้นของสถานีเคเบิลทีวีช่องสารคดีของคนไทยโดยเฉพาะ ตลอดจนการเพิ่มขึ้นของทีวีดิจิทัล ปรากฏการณ์เหล่านี้ถือเป็นนิมิตหมายที่ดีสำหรับโอกาสในการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจในตนเองและสังคมรอบข้าง อันเป็นหัวใจสำคัญของรายการประเภทสาระความรู้ สำหรับประวัติและพัฒนาการของรายการบันเทิงนั้น การผสมผสานเพื่อให้เกิดความหลากหลายเป็นวิธีการหนึ่งที่ทางผู้ผลิตพยายามปรับเปลี่ยนเพื่อให้ความบันเทิงเป็นที่ถูกใจของผู้ชมโทรทัศน์มากที่สุด รูปแบบหลายรายการบางลักษณะลดน้อยลงและหายไปจากจอโทรทัศน์ ผู้ผลิตรายการต้องปรับตัวเพื่อสร้างสรรค์รายการให้น่าสนใจมากยิ่งขึ้นท่ามกลางผู้ผลิตที่มีจำนวนมากขึ้นเช่นกันทั้งภายในอุตสาหกรรมโทรทัศน์ด้วยกันเองและข้ามไปยังสื่อออนไลน์

คำสำคัญ: วิวัฒนาการ, รายการสาระความรู้, รายการบันเทิง, รายการโทรทัศน์

เมธา เสรีธนาวงศ์ (น.ศ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540; E-mail: metha.s@chula.ac.th) ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “วิวัฒนาการของรายการสาระความรู้และรายการบันเทิงทางโทรทัศน์ไทย” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก กองทุนวิจัยและพัฒนาการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคม เพื่อประโยชน์สาธารณะ กสทช.

The Evolution of Information Program and Entertainment Program in Thai Television

Received: July 6, 2020 / Received in revised form: January 22, 2021 / Accepted: February 2, 2021

Metha Sereethanawong

Abstract

The purposes of this research are: 1) to study the evolution of information television program, and 2) to study the evolution of entertainment television program, using genre theories, information TV program concepts, and entertainment TV program concepts as the research framework. Through documental research and in-depth interviews with 28 TV program producers, the descriptive analysis reveals the history and the development Thai TV program during the course of sixty years from 2498 to 2558 BE. The study finds that the evolution of information program is apparent both in quality and number. In terms of quality, the content of information program does not only focus on giving knowledge, but it also stimulates thought and draws public concern to social issues by means of storytelling through visual aesthetics and story. In term of number, the growing number of information program has resulted in the foundation of educational television station. An increasing number of information program in free TV, information channel in cable TV and digital TV is a remarkable phenomena that provides more opportunities in learning about oneself and the society which is the main purpose of information program. Regarding the evolution of entertainment program, an intermixing between diverse contents, genres and forms is a way that producers employs to create viewing pleasure for the audiences. Some entertainment program format has diminished and eventually disappeared from the television. The TV producers have to be innovative to compete with other free TV producers and to cross over to the online platform.

Keywords: Evolution, Information Program, Entertainment Program, Television Program

Metha Sereethanawong (B.A. Mass Communication, Chulalongkorn University, 1997; E-mail: metha.s@chula.ac.th) Assistant Professor, Department of Mass Communication, Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University.

This article is a part of a research “The Evolution of Information Program and Entertainment Program in Thai Television” supported by the Broadcasting and Telecommunications Research and Development Fund for Public Interest, NBTC.

บทนำ

สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง 4 เป็นสถานีโทรทัศน์แห่งแรกของประเทศ เริ่มออกอากาศเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2498 โดยที่รัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของการบริการวิทยุโทรทัศน์ในด้านอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน รวมถึงอำนวยความสะดวกในด้านอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์ การแพทย์ ตลอดจนการศึกษาสมัยใหม่ (สินีทธิ์ สิทธิรักษ์, 2543) และถือเป็นสถานีแห่งแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (วัชร สันตกมลพงศ์ และ ไชศรี วิสุทธิพิณตร, 2555)

หน่วยงานที่ทำหน้าที่ดำเนินการกิจการของสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง 4 คือ บริษัท ไทยโทรทัศน์ จำกัด เพื่อให้สามารถดำเนินการแพร่ภาพโทรทัศน์ในลักษณะหารายได้เลี้ยงตัวเอง โดยมีหน่วยงานราชการเป็นผู้ถือหุ้นและใช้เงินงบประมาณสนับสนุนส่วนหนึ่ง และอยู่ภายใต้การควบคุมของกรมประชาสัมพันธ์ในฐานะผู้ถือหุ้นรายใหญ่

รายการที่ออกอากาศมีทั้งรายการประเภทข่าวสารและกิจกรรมสาธารณะ รายการประเภทบันเทิง รายการส่งเสริมการศึกษาและศิลปวัฒนธรรม และรายการกีฬา

รายการประเภทข่าวสารและกิจกรรมสาธารณะประกอบด้วยรายการที่เสนอข่าวสารโดยตรง รายการที่ให้ความรู้ความเข้าใจในเหตุการณ์ปัจจุบันและกิจกรรมสาธารณะ การวิเคราะห์หรือวิจารณ์ข่าว รายการสารคดีเชิงข่าวและการถ่ายทอดเหตุการณ์พิเศษ ส่วนรายการบันเทิงประกอบด้วยละครและการแสดง ดนตรี ภาพยนตร์ และรายการปกิณกะหรือสาระบันเทิง รายการส่งเสริมการศึกษาและศิลปวัฒนธรรมประกอบด้วยรายการสำหรับเด็ก รายการศิลปวัฒนธรรม ภาพยนตร์สารคดีต่างประเทศ และรายการนันทาสาระ (สินีทธิ์ สิทธิรักษ์, 2543)

ในวันที่ 25 มกราคม 2501 เป็นวันปฐมฤกษ์ในการออกอากาศของสถานีโทรทัศน์แห่งที่สองของประเทศ คือ สถานีโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 7 แพร่ภาพขาวดำ ระบบ 525 เส้น การจัดตั้งสถานีโทรทัศน์แห่งนี้เกิดขึ้นตามดำริของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ด้วยเห็นว่ากิจการโทรทัศน์มีประโยชน์ต่อกิจการทหารและต่อส่วนราชการอื่นๆ ของชาติสามารถใช้ได้ในเวลาสงครามหรือในยามปกติ ตลอดจนใช้ในการประชาสัมพันธ์

ความมุ่งหมายของการจัดตั้งสถานีนั้นเพื่อเป็นประโยชน์ในการฝึกการศึกษาของทหารและเพื่อช่วยส่งเสริมในด้านบำรุงความรู้ความบันเทิงให้แก่ประชาชนและทหารเป็นสำคัญ เป็นสื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกิจการทหารของชาติกับประชาชนชาวไทย เพราะกิจการทหารนั้นจะแยกออกจากประชาชนไม่ได้ การเสริมสร้างให้ประชาชนชาวไทยได้รู้หน้าที่ และความรู้ในกิจการป้องกันชาติจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2542)

ระยะแรกออกอากาศทุกวันพุธ ต่อมาเพิ่มเป็นสัปดาห์ละสามวัน คือ จันทร์ พุธ ศุกร์ มีระยะเวลาการออกอากาศเพียงไม่กี่ชั่วโมง รายการที่ออกอากาศส่วนใหญ่เป็นภาพยนตร์ต่างประเทศและภาพยนตร์สารคดี (ธีระ บุญพิทักษ์ และคณะ, 2541)

รัฐบาลในช่วงเวลานั้นเล็งเห็นว่าโทรทัศน์เป็นเครื่องมือที่ช่วยเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ประชาชนได้เป็นอย่างดี แต่ยังไม่สามารถส่งสัญญาณให้ครอบคลุมทั่วราชอาณาจักร พื้นที่รับสัญญาณอยู่แต่ในพระนครและจังหวัดใกล้เคียงเท่านั้น จึงเห็นควรให้กรมประชาสัมพันธ์ดำเนินการจัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์ในต่างจังหวัดด้วย ได้แก่ สถานีโทรทัศน์ช่อง 10 ที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา (2503) ช่อง 5 จังหวัดขอนแก่น (2505) ช่อง 8 จังหวัดลำปาง (2506) ภายหลังยังได้เปิดดำเนินการ ช่อง 9 จังหวัดสุราษฎร์ธานี (2511) และช่อง 11 จังหวัดภูเก็ต (2515) (เสงี่ยมวัฒนา เผ่าทองสุข, 2526)

ต่อมาบริษัท กรุงเทพโทรทัศน์และวิทยุ จำกัด ได้ร่วมกับสถานีโทรทัศน์กองทัพบกทดลองส่งโทรทัศน์ระบบ 625 เส้น โดยถ่ายทอดการประกวดนางสาวไทยจากเวทีบริเวณงานวชิรา วุฒานุสรณ์ และต่อมาได้เปิดเป็นสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก ช่อง 7 เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2510 ภายหลังได้ย้ายไปตั้งอยู่บริเวณหลังสถานีขนส่งสายเหนือ ถนนพหลโยธิน ส่วนสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7 แพร่ภาพขาวดำ ได้เปลี่ยนระบบการออกอากาศเป็นสีระบบ 625 เส้น และเปลี่ยนชื่อเป็นสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ในปี 2517

เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2513 สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 3 ก็ได้เริ่มแพร่ภาพออกอากาศในระบบ 625 เส้น ภายใต้งานดำเนินการของ บริษัท บางกอกเอ็นเตอร์เทนเมนต์

จำกัด โดยได้ยื่นหนังสือขอร่วมทุนจัดตั้งสถานีกับบริษัท ไทยโทรทัศน์ จำกัด เนื่องจากพระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ.2498 ไม่อนุญาตให้ผู้ใดดำเนินการบริการส่งวิทยุกระจายเสียงหรือบริการส่งวิทยุโทรทัศน์ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาต

ในช่วงต้นของการดำเนินการออกอากาศ ทางสถานีได้วางแผนไว้ว่าจะออกอากาศตั้งแต่ 07.00 น. จนถึง 24.00 น. แต่หลังจากออกอากาศได้ไม่นานก็ลดเวลาออกอากาศลง โดยวันจันทร์ถึงวันศุกร์ออกอากาศระหว่างเวลา 17.00-24.00 น. วันเสาร์และอาทิตย์เปิดสถานีตั้งแต่เวลา 15.30 น. รายการที่ออกอากาศส่วนใหญ่เป็นรายการและภาพยนตร์จากต่างประเทศ จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของทางสถานีในช่วงเวลานั้น (ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ช่อง 3, 2533)

จนเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2520 คณะรัฐมนตรีมีมติยุบเลิก บริษัท ไทยโทรทัศน์ จำกัด และจัดตั้งองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) ขึ้น จึงมีผลให้สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 3 อยู่ในความดูแลของ อ.ส.ม.ท. แทน

ในขณะเดียวกันภายหลังจากที่ยุบบริษัท ไทยโทรทัศน์ จำกัด ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการประชาสัมพันธ์ในส่วนภูมิภาคของกรมประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์จึงพยายามที่จะดำเนินการให้มีแม่ข่ายของตนเองในกรุงเทพมหานคร จนในปี 2528 จึงได้รับงบประมาณในการจัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 และเริ่มทดลองออกอากาศเป็นครั้งแรกในวันที่ 14 ตุลาคม 2528 ต่อมาได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาลญี่ปุ่นในด้านงบประมาณ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อก่อตั้งระบบการศึกษาทางโทรทัศน์ขึ้นในกรุงเทพมหานคร จัดตั้งสถานีหลักตามโครงการเครือข่ายวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ ส่งเสริมให้มีการผลิตรายการด้านการศึกษาและบริการสาธารณะ และแลกเปลี่ยนรายการกับต่างประเทศ (พรสวรรค์ อุทราวุฒิพงศ์, 2535) นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์ในส่วนภูมิภาคเพิ่มอีก 3 จังหวัด ได้แก่ ช่อง 5 จังหวัดนครศรีธรรมราช ช่อง 4 จังหวัดอุบลราชธานี และช่อง 7 จังหวัดพิษณุโลก

หลังจากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ.2535 ได้มีการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์ในระบบยูเอชเอฟ (UHF) 1 สถานี ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานปลัดสำนัก

นายกรัฐมนตรี โดยเป็นการเปิดให้เอกชนเข้ามาประมูลเพื่อดำเนินกิจการ ภายใต้เงื่อนไขว่าจะต้องมีการเสนอข่าวสารคดีและสาระประโยชน์ ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 70 ของเวลาออกอากาศ บริษัท สยามทีวีแอนด์คอมมูนิเคชั่น จำกัด เป็นผู้ชนะการประมูล ทำให้ประเทศไทยมีสถานีโทรทัศน์แห่งใหม่ชื่อว่า “สถานีโทรทัศน์ไอทีวี” ภายใต้การดำเนินงานของ บริษัท สยามอินโฟเทนเมนท์ จำกัด เริ่มออกอากาศอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2539

ภายหลังการรัฐประหาร 2549 ได้มีการยกเลิกสัญญาสัมปทานไอทีวี เพื่อเปลี่ยนมาเป็นการบริหารกิจการตามแนวคิดโทรทัศน์สาธารณะ นำไปสู่การจัดตั้งองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (Thai Public Broadcasting Service) ในวันที่ 15 มกราคม 2551 สถานีโทรทัศน์ไอทีวี ก็ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส”

การดำเนินงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ.2551 ซึ่งได้กำหนดแนวเนื้อหาในการนำเสนอไว้ เช่น ข่าวสารที่มีผลกระทบต่อสาธารณะที่เสนออย่างเที่ยงตรง รายการที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและรายการที่ส่งเสริมการศึกษาในวิทยาการสาขาต่างๆ รายการที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความสมานฉันท์ในสังคม รายการบันเทิงที่สร้างสรรค์ ส่งเสริมคุณค่าที่ดีงามของสังคม หรือยกระดับสุนทรียภาพของประชาชน ฯลฯ (ราชกิจจานุเบกษา, 2551)

ดังที่ปรากฏว่าสถานีโทรทัศน์แต่ละแห่งมีความมุ่งหมายในการจัดตั้ง มีแนวเนื้อหาในการนำเสนอที่แตกต่างและหลากหลาย หากมีเอกลักษณ์เฉพาะสถานี ทั้งนี้เพื่อตอบสนองต่อผู้ชมเป้าหมายเป็นสำคัญ

ตลอดระยะเวลาหกสิบปีที่ผ่านมาของกิจการโทรทัศน์ล้วนแต่มีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับในทุกๆ ด้าน ได้แก่ ด้านเทคโนโลยี การสร้างสรรค์และการผลิตรายการ การบริหารดำเนินการ ตลอดจนการกำกับดูแล ข้อมูลข้อเท็จจริงและความรู้เชิงประวัติศาสตร์เหล่านี้อยู่อย่างกระจัดกระจาย ในรูปของเอกสาร วิทยานิพนธ์ และการศึกษา ข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลของหน่วยงานต่างๆ ที่สำคัญข้อเท็จจริงส่วน

ใหญ่อยู่ในความทรงจำของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนับวันจะเลือนหายไปกับช่วงชีวิตของบุคคลสำคัญเหล่านั้น

ดังนั้นจึงควรมีการศึกษา รวบรวมข้อมูลและความรู้ที่มีคุณค่าดังกล่าวให้เป็นระบบ และเก็บบันทึกไว้ไม่ให้สูญหาย เพื่อใช้เป็นแหล่งอ้างอิงในเชิงวิชาการและประวัติศาสตร์ที่น่าเชื่อถือต่อไป และส่งเสริมให้กิจการโทรทัศน์ของไทยมีความก้าวหน้าอย่างยั่งยืนด้วย

ปัญหานำวิจัย

1. วิวัฒนาการของกลุ่มรายการประเภทสาระความรู้ทางโทรทัศน์เป็นอย่างไร
2. วิวัฒนาการของกลุ่มรายการประเภทบันเทิงทางโทรทัศน์เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของกลุ่มรายการประเภทสาระความรู้ทางโทรทัศน์
2. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของกลุ่มรายการประเภทบันเทิงทางโทรทัศน์

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้มุ่งศึกษารายการโทรทัศน์ประเภทสาระความรู้และประเภทบันเทิงที่ผลิตขึ้นตั้งแต่ปี 2498 จนถึงปัจจุบัน และออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ภาคพื้นดินในส่วนกลาง ไม่ครอบคลุมถึงสถานีโทรทัศน์ดาวเทียม และสถานีโทรทัศน์ประเภทบอกรับสมาชิก ตลอดจนรายการที่ออกอากาศด้วยบริการสื่อสารและแพร่ภาพและเสียงผ่านอินเทอร์เน็ต

รายการสาระความรู้ ครอบคลุมถึงรายการโทรทัศน์ที่มีเนื้อหามุ่งเน้นให้สาระความรู้ในรูปแบบของรายการสารคดี รายการเพื่อการศึกษา แต่ไม่ครอบคลุมรายการข่าว รายการพูดคุยลักษณะต่างๆ หรือการถ่ายทอดสดนอกสถานที่

รายการบันเทิง ครอบคลุมรายการโทรทัศน์ที่มีเนื้อหามุ่งเน้นความบันเทิง ในรูปแบบรายการแข่งขันชิงรางวัล รายการเพลง รายการตลก รายการวาไรตี้ ไม่

ครอบคลุมรายการกีฬา ละครโทรทัศน์ รายการเด็ก รายการภาพยนตร์ทางโทรทัศน์

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดแบ่งประเภทเนื้อหารายการโทรทัศน์

แนวคิดการจัดแบ่งประเภทเนื้อหารายการโทรทัศน์สามารถทำให้ผู้ชมเข้าใจและเลือกรับชมรายการโทรทัศน์ได้ตามความสนใจมากยิ่งขึ้น ในสถานีโทรทัศน์เครือข่ายของสหรัฐอเมริกา (ABC, CBS และ NBC) มีการแบ่งประเภทของรายการกว้างๆ ออกเป็นสามกลุ่ม ได้แก่ รายการข่าว รายการกีฬา และรายการบันเทิง ในขณะที่ทางองค์การกระจายเสียงแพร่ภาพสาธารณะของทางอังกฤษ (BBC) ได้แบ่งกลุ่มประเภทรายการออกเป็น 13 กลุ่ม ประกอบด้วยรายการละคร รายการปกิณกะบันเทิง รายการเหตุการณ์ ปัจจุบัน รายการถ่ายทอดนอกสถานที่ รายการสาระความรู้ทั่วไป รายการวิทยาศาสตร์ทั่วไป รายการดนตรีและศิลปะ รายการสารคดีวิเคราะห์ รายการเด็ก รายการศาสนา รายการเพื่อการศึกษา รายการศึกษาต่อเนื่อง และรายการสำหรับชุมชน (Wober, 1988)

O'Donnell (2013) ได้จัดประเภทเนื้อหาของรายการโทรทัศน์ออกเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ รายการตลก (comedy) รายการพูดคุย (talk show) รายการข่าว (news) รายการ นิตยสาร (magazine show) ละคร (drama) ละครประโลมโลก (soap opera) เรื่องแต่งทางวิทยาศาสตร์ (science fiction) รายการเรียลลิตี้ (reality shows) รายการกีฬา (sports) รายการเด็ก (children's television) และรายการแข่งขันชิงรางวัล (game shows) พร้อมทั้งยืนยันว่าเป็นเรื่องยากที่จะจัดประเภทเนื้อหาให้ได้ครบถ้วน และยังยากมากขึ้นหากจะกำหนดลักษณะเฉพาะของแต่ละประเภทเนื้อหาให้ชัดเจน

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ และคณะ (2550) ได้จำแนกประเภทของรายการโทรทัศน์ตามประเภทเนื้อหาสาระ (genre) ได้แบ่งแยกประเภทย่อยของรายการแนวข่าวสารและสารคดี หรือรายการจากข่าวและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น (news and reality programme หรือ non-fiction) รายการแนวจินตคติหรือบันเทิง (imaginative/ fiction)

programme หรือ entertainment programme) รายการแนวการมีส่วนร่วมของผู้ชมและวิทยากรรับเชิญ (audience oriented programme)

แนวคิดเกี่ยวกับรายการสาระความรู้

รายการสาระความรู้เป็นกลุ่มประเภทเนื้อหา รายการที่กว้างครอบคลุมรายการสารคดี รายการข่าว รายการพุดคุย และรายการเพื่อการศึกษา ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้เฉพาะกลุ่มรายการสารคดี และรายการเพื่อการศึกษาเท่านั้น

Nichols (2010) ให้คำจำกัดความว่า สารคดีเป็นรายการที่เกี่ยวข้องกับคน สถานที่และสิ่งของที่เป็นจริง ซึ่งในความเป็นจริงสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นตามความเป็นจริง ดังนั้นผู้ผลิตรายการจึงจำเป็นต้องตัดสินใจอย่างดีว่าอะไรจะปรากฏบนรายการ และจะปรากฏอย่างไรให้เป็นที่น่าสนใจแก่ผู้ชม

Lindenmuth (2010) มองว่าสารคดีเป็นวิธีการสังเกตชีวิตและตีความโลก เป็นรายการที่หยิบเอาเนื้อหาเรื่องราวที่หลากหลาย และกลีกรูปแบบที่ไม่จำกัดของการผลิตผสมผสานเข้าไว้ด้วยกัน ด้วยวัตถุประสงค์หลักคือการบันทึกความจริงให้คงอยู่ สารคดีเป็นอะไรก็ได้ที่ไม่ใช่เป็นการแต่งขึ้น

คำว่า ‘สารคดี’ (Documentary) ถูกใช้เป็นครั้งแรกในช่วงกลางทศวรรษที่ 1920 ในเบื้องต้นหมายถึงภาพยนตร์เพื่อการสอน (Instructional films) และบันทึกการเดินทาง (Travelogs) ซึ่งมีความหมายครอบคลุมภาพยนตร์เรื่องจริง (Actuality films) จวบจนปัจจุบัน สารคดีมีความหมายที่ซับซ้อนขึ้นมากกว่าแค่บันทึกการเดินทาง และไม่จำกัดอยู่เพียงแค่สื่อภาพยนตร์เพียงอย่างเดียวแต่รวมถึงสื่อสตัททัศน์อื่นๆ ด้วย อีกทั้งเทคโนโลยีดิจิทัลที่ทำให้การผลิตสารคดีเป็นเรื่องราวที่ง่ายขึ้นและใช้จำนวนคนก็น้อยลงกว่าแต่ก่อนมาก

De Jong et al. (2012) ขยายขอบเขตความหมายของสารคดีโทรทัศน์ว่าครอบคลุมถึงรายการ สารบันเทิง (Factual entertainment programmes) ถ่ายทอดประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหาร สัตว์ บ้าน และสวน การเลี้ยงเด็ก และความสัมพันธ์ของบุคคล ฉะนั้นจึงไม่แปลกหากจะกล่าวว่ารายการสารคดีถือเป็นรายการ

เพื่อการศึกษาในอีก รูปแบบหนึ่ง สอดคล้องกับที่ได้มีผู้ให้ขอบเขตของรายการเพื่อการศึกษาว่าเป็นได้ตั้งแต่รายการสำหรับเด็กไปจนถึงสารคดีและรายการในชีวิตประจำวัน (Casey et al., 2008)

แนวคิดเกี่ยวกับรายการบันเทิง

Tunstall (1993) ได้จัดแบ่งประเภทของรายการ ปกิณกะบันเทิง (Light Entertainment) เป็นรายการกลุ่มใหญ่การแสดงในรายการโทรทัศน์ ครอบคลุมถึงการพุดคุย (Chat Show) การแข่งขัน (Quiz or Game Show) การแสดงของบุคคล (People or Surprise Show) รวมทั้งการแสดงตลก และวาไรตี้โชว์ทั้งหลาย

ในส่วนของการแข่งขันนั้น โดยทั่วไปมีการจัดแบ่งประเภทของรายการแข่งขันออกเป็นสองลักษณะ ลักษณะแรกเป็นการใช้ความรู้ เรียกการแข่งขันประเภทนี้ว่า รายการแข่งขันตอบปัญหา (Quiz Show) อีกลักษณะหนึ่งเน้นความบันเทิง เรียกการแข่งขันประเภทนี้ว่า รายการแข่งขันชิงรางวัล (Game Show) (กาญจนา แก้วเทพ, 2542)

สำหรับการแสดงตลกในบ้านเรา แบ่งออกเป็นสองลักษณะใหญ่ๆ คือ ตลกโปกฮา (Farce) เป็นตลกจากเรื่องราวที่เหลือเชื่อ รวดเร็ว เอะอะตึงตัง และตลกชวนหัว (Comedy) เป็นตลกที่มีลักษณะเป็นงานวรรณกรรม (กรมวิชากร, 2531) ซึ่งไม่ว่าจะเป็นตลกในลักษณะใดก็ตามก็ล้วนเล่นกับเงื่อนไขความตลกในด้าน ภาษา สามัญสำนึก ความรู้สึก เรื่องในชีวิตประจำวัน และกลไกของชีวิต (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2536) ทั้งนี้เป็นไปเพื่อความบันเทิงเพื่อความหลุดพ้น (escapist entertainment) (Casey et al., 2008)

รายการเพลงหรือรายการดนตรีเป็นรายการที่สร้างความบันเทิงให้กับผู้ชมโดยการนำเสนอเพลงที่มาจาก การขับร้องหรือการแสดงดนตรี โดยอาจจะมีการแสดงประกอบในรูปแบบของการรำ รำ รวมถึงการใช้มิวสิกวิดีโอ หรือกลวิธีอื่นๆ เพื่อสร้างความบันเทิงจากเสียงเพลงเป็นสำคัญ

ในส่วนรายการวาไรตี้ เป็นรายการบันเทิงที่ผสมผสานส่วนประกอบต่างๆ เช่น เพลง การแสดงตลก (Bignell & Orlebar, 2005) หัวใจสำคัญของรายการประเภทนี้คือ ความหลากหลาย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพเรื่อง “วิวัฒนาการของรายการสาระความรู้และรายการบันเทิงทางโทรทัศน์ไทย” เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของกลุ่มรายการประเภทสาระความรู้และรายการประเภทบันเทิงทางโทรทัศน์ โดยใช้การศึกษาเอกสาร (documentary research) ที่เกี่ยวข้องกับรายการประเภทสาระความรู้และรายการประเภทบันเทิงทางโทรทัศน์ ได้แก่ ผังรายการ รูปภาพ ตัวอย่างรายการ ตลอดจนข้อมูลที่ได้จากตำรา หนังสือ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ สิ่งตีพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับรายการประเภทสาระความรู้และรายการประเภทบันเทิงทั้งในลักษณะเป็นรูปเล่มหรือเผยแพร่ออนไลน์ และการสัมภาษณ์ผู้ผลิตรายการหรือผู้ดำเนินรายการประเภทสาระความรู้และรายการประเภทบันเทิงทางโทรทัศน์ จำนวน 28 ท่าน

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาประวัติและพัฒนาการของรายการโทรทัศน์ไทย ตั้งแต่เริ่มมีโทรทัศน์ขึ้นในประเทศแบ่งการศึกษารายการออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มรายการประเภทสาระความรู้ และกลุ่มรายการประเภทบันเทิง

กลุ่มรายการประเภทสาระความรู้

วิวัฒนาการของรายการสาระความรู้สามารถแบ่งออกเป็นช่วงต่าง ๆ ได้แก่

1) จุดกำเนิดรายการสาระความรู้

รายการสาระความรู้ได้รับการบรรจุเข้าไว้ในผังรายการโทรทัศน์สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวี ช่อง 4 ตั้งแต่ช่วงแรก ๆ ที่เริ่มออกอากาศ มีการกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อให้ข่าวสารและให้ความรู้ ปรากฏเป็นสัดส่วนของรายการสาระความรู้ถึงร้อยละ 32 รายการสาระความรู้ในช่วงแรกมีการผลิตในสองลักษณะตามเทคโนโลยีการผลิต คือ รายการออกอากาศสด และภาพยนตร์สารคดี

รายการสาระความรู้ที่มีการผลิตสดเพื่อออกอากาศมีลักษณะเป็นการสนทนาหรืออภิปรายที่เกิดขึ้นในห้องส่งของทางสถานี ตัดสลับกับสไลด์หรือภาพนิ่งที่ใช้บรรยายประกอบรายการ เช่น รายการ “สารานุกรมทางอากาศ” ใน

ส่วนของภาพยนตร์สารคดีที่มีการออกอากาศในช่วงแรกเป็นภาพยนตร์ที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ มีขนาดยาวเป็นตอนๆ ติดต่อกันเป็นเวลาหลายเดือนหรือหลายปี จนเมื่อผู้ผลิตชาวไทยสามารถผลิตภาพยนตร์สารคดีเองได้ จึงมีรายการ “สวัสดิภาพในถนน” “เมืองไทยก้าวหน้า” “สองข้างทางรถไฟ” เป็นต้น

รายการสาระความรู้ทั้งที่เป็นภาพยนตร์สารคดีหรือรายการสดนั้น ในช่วงแรกของการออกอากาศมีความยาวของรายการประมาณ 15 นาที และขยายเป็น 30 นาทีในภายหลัง จากเวลารวมของรายการทั้งหมดที่ออกอากาศ 4 ชั่วโมงในแต่ละวัน

ต่อมาเมื่อมีการก่อตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 7 (ขาวดำ) ขึ้นก็มีรายการ “เที่ยวเมืองไทยไปกับโอวัลติน” ซึ่งถือเป็นรายการสารคดีเชิงท่องเที่ยวรายการแรกของทางสถานี

2) เปิดพื้นที่สู่รายการเพื่อการศึกษา

ในปี 2500 ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวี ช่อง 4 ได้เปิดโอกาสให้กระทรวงศึกษาธิการมาร่วมผลิตรายการเป็นการเสนอการบรรเลงของวงดนตรีวงแรกของไทย คือ ดนตรีวงของโรงเรียนสุนรรีวิทยาลัย จังหวัดนครราชสีมา ต่อมา มีการผลิตรายการข่าวการศึกษา ซึ่งเป็นการบันทึกด้วยภาพยนตร์ และเผยแพร่ไปยังสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 7 (ขาวดำ) อีกด้วย

กระทรวงศึกษาธิการยังได้จัดทำรายการโทรทัศน์ออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 7 (ขาวดำ) มีชื่อว่า “นาฏดุริยางค์วิวัฒน์” “เล่าเรื่องจากวรรณคดี” “รู้ไว้ได้ประโยชน์” เมื่อกระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา ได้มีการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา เช่น “คนดีมีประโยชน์” ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 “เพื่อนของเด็ก” “เมืองไทยใน 5 นาที” ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 9 “วิทยากรก้าวหน้า” “เสาร์สโมสร” “ศิลปะเพื่อชีวิต” “ช่วยด้วย” “เพลิน” ออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5

ในปี 2521 สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 3 ได้ผลิตรายการ “วิทยาลัยเพื่อปวงชน” ส่วนทางสถานีโทรทัศน์

ไทยทีวีสี ช่อง 9 อ.ส.ม.ท. ได้ร่วมมือกับเอกชนผลิตรายการ “ความรู้คือประทับ”

ในส่วนของการศึกษาศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ได้เริ่มผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาชุดวิชาต่างๆ เพื่อให้บริการแก่นักศึกษาในระบบการศึกษาทางไกล ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 อ.ส.ม.ท. มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ร่วมมือกับสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 ผลิตรายการ “ภาษาไทยวันละคำ”

เมื่อมีการจัดตั้ง สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 ของกรมประชาสัมพันธ์ขึ้น กระทรวงศึกษาธิการก็ได้มีการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและรายการสาระความรู้เพิ่มมากขึ้น เช่นรายการ “โลกสวย” “วัยทอง” “โลกเดียวกัน” เป็นต้น ในขณะที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และมหาวิทยาลัยรามคำแหง ก็ได้ผลิตรายการเพื่อการศึกษาประกอบชุดวิชาต่างๆ ออกอากาศเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด จนในที่สุดได้มีการจัดตั้ง สถานีวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (ETV) รายการสาระความรู้ที่ผลิตโดยกระทรวงและมหาวิทยาลัยจึงได้ย้ายไปออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์แห่งนี้

3) สุนทรียภาพแห่งรายการสาระความรู้

เมื่อเทคโนโลยีวิดีโอได้ถือกำเนิดขึ้น ทำให้กระบวนการผลิตรายการโทรทัศน์สะดวกขึ้นกว่าแต่ก่อน แต่ผู้ผลิตรายการยังคงความปรารถนาในการผลิตเชิงเช่นการถ่ายทำภาพยนตร์ รายการสารคดีในช่วงเวลานี้จึงมุ่งเน้นการถ่ายทำที่สวยงามทั้งในภาพและบทสารคดี

“โลกกว้างแคบ” และ “งามอย่างไทย” เป็นต้นแบบของรายการ สารคดีขนาดสั้น ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นโดยบริษัท กันตนา วิดีโอโปรดักชั่น จำกัด

ในปี 2525 สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 ได้ออกอากาศ “ซีพจรลงเท้า” รายการสารคดีแนวเนื้อหาศิลปวัฒนธรรมผลิตโดย บริษัท สตูดิโอเท็น จำกัด ปีต่อมามีรายการ “กระเจ๊กหักด่าน” ผลิตโดยบริษัท ทรีไลออนส์ จำกัด

ในปี 2530 บริษัท แปซิฟิค อินเตอร์คอมมิวนิเคชั่น จำกัด เป็นผู้ซื้อลิขสิทธิ์และนำเข้าสารคดี “โลกสลัปส์” ชุดแม่น้ำเหลืองและเส้นทางสายไหม มาจัดฉายทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5 ต่อมาทางบริษัทได้เริ่มผลิตเอง โดยชุดแรกที่ออกอากาศคือ ‘อาณาจักรสิบสองปันนา’ ซึ่งรายการสารคดีที่ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณในการผลิตค่อนข้างสูง อันเป็นปัจจัยหนึ่งที่นำไปสู่การเป็นสารคดีคุณภาพ ได้ภาพที่สวยงามเล่าเรื่องในสิ่งที่คนไทยไม่เคยเห็นมาก่อน

ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงต้นตัวของกระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติ รายการสารคดีที่ผลิตในช่วงเวลานั้นจึงมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ เช่น “ดินดำน้ำชุ่ม” “สารคดีธรรมชาติ” “สารคดีน้ำ” “เผชิญหน้าสภาวะแวดล้อม” เป็นต้น นอกเหนือไปจากนี้ยังมีรายการสารคดีเชิงข่าวรายการแรกๆ อย่าง “ตามล่าหาความจริง” อีกด้วย

ในปี 2536 ทีมงานโลกสลัปส์ได้แยกตัวออกมาตั้ง บริษัท พาโนรามา ดอควิเมนทารี จำกัด ภายหลังได้ก่อตั้ง Panorama Worldwide เพื่อผลิตสารคดีให้แก่ทางโมเดิร์นไนน์ทีวี เช่นชุด “ตามรอยพระพุทธเจ้า” “ประพาสต้นบนดอย” “Sea Series ทะเลสี่คราม” “แผ่นดินสุวรรณภูมิ” เป็นต้น

ความงามที่มาพร้อมกับความหมายในยุคนี้เป็นความสุนทรีย์ที่เกิดขึ้นจากผู้ผลิตรายการสารคดีเพียงไม่กี่บริษัท ไม่ใช่ผู้ผลิตทั้งหมด ส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดคือ ศิลปะการบันทึกภาพโดยเฉพาะในเรื่องมุมภาพและการผลิตมีความพิถีพิถันโดยเฉพาะในด้านข้อมูลและการนำเสนอ และถึงแม้ว่าเป็นช่วงเวลาที่เทคโนโลยีการบันทึกด้วยวิดีโอยังมีราคาสูง แต่ก็มีรายการสารคดีจำนวนมากที่เป็นที่รู้จักและจดจำได้ ถือได้ว่าเป็นช่วงเวลาแห่งความรุ่งเรืองของรายการสาระความรู้

4) สาระแห่งชีวิต

รายการสาระความรู้ในช่วงนี้นำเสนอเรื่องราวของชีวิตบุคคลที่มีความน่าสนใจ โดยไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จ หากแต่ยังรวมถึงบุคคลธรรมดาที่ใช้ชีวิตอยู่ในสังคม ด้วยความหวังที่จะให้ผู้ชมได้เข้าใจถึงความเป็นไปของชีวิตมากยิ่งขึ้น

รายการสาระความรู้ที่นำเสนอเรื่องราวของชีวิตในช่วงนี้ อาทิ “หนึ่งในร้อย” (2524) เป็นรายการที่ส่งเสริมผลงานดีเด่นของบุคคลในด้านต่างๆ เริ่มต้นออกอากาศสดทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 (ต่อมาได้ย้ายมาออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 อ.ส.ม.ท.) “ส่องโลก” (2530) เสนอเรื่องราวของชีวิตที่ชุกช่อนปิดเร้นอยู่อย่างเงียบเชียบของมนุษย์ ออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 โดย สันติธร หุตาคม หรือ โจ้ย บางจาก “ฝันที่เป็นจริง” (2531) เสนอชีวิตที่ต้องสู้กับความยากจนแร้นแค้นผ่านสารคดีถึงละครมีการพูดคุยกับเจ้าของเรื่อง ออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 อ.ส.ม.ท. “ทุ่งแสงตะวัน” (2534) เสนอความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับธรรมชาติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม เริ่มต้นออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ (ภายหลังย้ายมาที่สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 อ.ส.ม.ท.) “แฟดสยาม” (2534) เสนอเรื่องแปลกของชีวิตแฝดที่มีลำตัวติดกันในรูปแบบสารคดีเชิงละคร ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก ช่อง 7

หลังจากนั้นประเทศไทยได้ก้าวสู่ช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ ปี 2540 บริษัทผู้ผลิตรายการโทรทัศน์หลายแห่งต้องปิดตัวเองลง เนื่องจากไม่สามารถหาผู้สนับสนุนรายการได้ องค์การผลิตรายการที่เคยมีอยู่หลายรายการต้องปรับลดขนาดทั้งในส่วนจำนวนคนและจำนวนรายการเพื่อความอยู่รอด รายการประเภทสาระความรู้ก้าวเข้าสู่ยุคตกต่ำ แต่เป็นความตกต่ำในแง่ปริมาณและจำนวนผู้ผลิต หาใช่ความตกต่ำในด้านคุณภาพรายการ

ในปี 2546 “คนค้นคน” ของบริษัท ทีวีบูรพา จำกัด เป็นสารคดีที่ประสบความสำเร็จสามารถออกอากาศในช่วงเดียวกับละครหลังข่าว ด้วยการถ่ายทอดเรื่องราวของชีวิตคนที่เกือบจะถูกลืมหรือไม่เคยได้มีพื้นที่อยู่บนจอโทรทัศน์ ไม่ว่าจะเป็นคนพิการ คนเร่ร่อน หญิงโสเภณี คนขายขอบ คนด้อยโอกาสทางสังคม คนที่ถูกตราหน้าว่า ‘บ้า’ คนที่ถูกมองอย่างไรค่า ฯลฯ

ไม่แปลกที่เรื่องราวของชีวิตจะถูกนำมาถ่ายทอดอย่างมากมายในช่วงระยะเวลาดังกล่าว เพราะอย่างน้อยเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวที่สุด รายการสาระความรู้ในช่วงนี้ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องราวที่อยู่ใกล้ตัวเพื่อให้เกิดการตั้งคำถาม

ขึ้นภายในใจของผู้ชมถึงความสำคัญของการมีอยู่ของชีวิตแต่ละชีวิต มากกว่าที่จะมุ่งให้สาระความรู้ในเรื่องทั่ว ๆ ไป

5) สาระบันเทิง

ในช่วงเวลาที่รายการสาระความรู้กลุ่มหนึ่งเน้นการสื่อความหมายและความงามด้วยภาพที่น่าเสนอ ก็มีรายการอีกกลุ่มหนึ่งที่สร้างสรรค์สารคดีเพื่อนำเสนอเรื่องราวอันเป็นสาระและตอบสนองความสนใจใคร่รู้ของผู้ชมซึ่งถือเป็นความบันเทิงในลักษณะหนึ่ง ความบันเทิงที่มาพร้อมกับสาระนี้มีทั้งลีลาการนำเสนอ และเนื้อหาที่เป็นที่สนใจ

รายการสาระความรู้ในช่วงนี้ อาทิ “ครอบครัวราล” (2523) เป็นรายการสารคดีปกิณกะนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและอาหาร การใช้ชีวิต ทั้งในและต่างประเทศ ลีลาการพูดคุยของหม่อมราชวงศ์ ถนัดศรี สวัสดิวัตน์ สร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ชมได้เป็นอย่างดี ออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 “ตามไปดู” (2529) นำเสนอสาระและความบันเทิงโดยนำเรื่องใกล้ตัว เรื่องแปลกประหลาด เรื่องน่าเหลือเชื่อ เรื่องจากผู้ชมทางบ้าน มานำเสนออย่างเข้าใจง่ายออกอากาศ ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 อ.ส.ม.ท. “ทำพิธี” (2531) นำเสนอเนื้อหาที่แปลกพิสดารเช่นกัน ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก ช่อง 7 “กบนอกกะลา” (2547) สารคดีดูสนุกที่มีการใช้กราฟิกตัวการ์ตูนเป็นรูปกบทำหน้าที่บอกเล่าเส้นทางของที่มาของความรู้แต่ละอย่าง ดึงดูดผู้ชมวัยเด็กได้เป็นอย่างดี ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์โมเดิร์นไนน์

6) สารประโยชน์สู่สาธารณะ

ในปี 2551 องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) ได้ถือกำเนิดขึ้นซึ่งถือเป็นการเกิดขึ้นของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสเช่นกัน ในระยะแรกได้มีการกำหนดสัดส่วนกลุ่มรายการสารประโยชน์และการศึกษาไว้ถึงร้อยละ 30 โดยมีขอบเขตเนื้อหาได้แก่ความรู้ในวิทยาการสาขาต่างๆ เนื้อหาเพื่อการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีสาระที่น่าสนใจ ให้ประโยชน์และความพึงพอใจ รวมถึงรายการสำหรับกลุ่มเฉพาะ เช่น เด็กเยาวชน ครอบครัว ที่มีความคิดสร้างสรรค์ คุณค่า และน่าสนใจ

ในปีแรกของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส มีการออกอากาศรายการในกลุ่มสารประโยชน์ที่มาจากผู้ผลิต

อิสระและทางสถานีเป็นผู้ผลิตเอง อาทิ “มดคันไฟ” “พลเมืองเด็ก” “English Breakfast” “ขบวนการไร้พุง” “ไกลบ้าน” ปี 2552 มี “ชีวิตจริงยิ่งกว่าละคร” “พินิจนคร” “พันแสงรุ่ง” “Spirit of Asia” “เสด็จประพาสต้น” ตามมาด้วย “กินอยู่คือ” “ลุยไม่รู้โรย” “ชุมชนต้นแบบ” “คนกล้าฝัน” และ “อิฐก้อนแรก”

ปัจจุบัน แม้ทางสถานีได้ปรับลดสัดส่วนของกลุ่มรายการสารประโยชน์และการศึกษาลงเหลือไม่น้อยกว่าร้อยละ 25 แต่ยังถือว่ามีส่วนที่สำหรับรายการประเภทนี้อยู่ค่อนข้างมาก ในขณะเดียวกันได้มีการกำหนดประเด็นหลักสำคัญเพื่อนำเสนอและสร้างการตระหนักของสังคม โดยประเด็นหลักสำคัญในปี 2558 นี้ ได้แก่ การต่อต้านทุจริตและคอร์รัปชัน การส่งเสริมประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมประชาคมอาเซียน ปัญหาสิ่งแวดล้อมและภัยพิบัติ การสร้างสันติภาพภาคใต้และปฏิรูป

กลุ่มรายการประเภทบันเทิง

วิวัฒนาการของกลุ่มรายการประเภทบันเทิงสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มรายการต่างๆ ประกอบด้วย

1) รายการบันเทิงในยุคแรกเริ่ม

วันแรกของการออกอากาศโทรทัศน์ไทยทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง 4 ปรากฏความบันเทิงทางโทรทัศน์ในรูปแบบของการแสดงรำ การตอบปัญหา และการแสดงดนตรี ตั้งแต่เปิดสถานีด้วยการำบรรทัด โดยอารีย์ นักดนตรี จากนั้นเป็นการเสนอข่าวต่อด้วยรายการ “RCA Hit Parade” โดยมีวงดนตรีสุนทราภรณ์บรรเลงเพลงประกอบ แล้วจึงเป็นรายการ “ภาพปริศนา” ตามด้วย “ภาพยนตร์คอนเสิร์ตโทรทัศน์จากสหรัฐอเมริกา” และการแสดงชุด “ราตรีในเวนิส” พร้อมด้วยการแสดงจากวงดนตรีประสานมิตร

ความบันเทิงที่ออกอากาศทางโทรทัศน์ในระยะแรกสามารถจำแนกเป็นประเภทได้ ประกอบด้วย นาฏกรรมไทย การแสดงเบ็ดเตล็ดต่างๆ การแข่งขันตอบปัญหา ตลก และดนตรี จึงไม่แปลกที่พบว่า รายการที่มีสัดส่วนสูงสุดคือรายการประเภทให้ความบันเทิง ซึ่งกินเวลาออกอากาศมากกว่าร้อยละ 50 ซึ่งรายการบันเทิงดังกล่าวนี้รวมถึงรายการประเภทละครโทรทัศน์ด้วย

ความหลากหลายของความบันเทิงทางโทรทัศน์ในระยะแรกเริ่ม สามารถที่จะรวมกลุ่มรายการประเภทต่างๆ ได้แก่ รายการแข่งขัน รายการตลก รายการดนตรี และรายการวาไรตี้ ซึ่งจะอธิบายให้เห็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับรูปแบบรายการบันเทิงแต่ละประเภทต่อไป

2) รายการแข่งขันชิงรางวัล

รายการแข่งขันชิงรางวัลทางโทรทัศน์มีพัฒนาการค่อนข้างชัดเจน เริ่มจาก คิวโชว์หรือการแข่งขันตอบปัญหาตามด้วยเกมโชว์หรือการแข่งขันทักษะความสามารถและโชคชะตา ท้ายสุดคือเรียลลิตีเกม นอกจากนี้รูปแบบของการแข่งขันยังเป็นส่วนหนึ่งของรายการวาไรตี้อีกด้วย

- ยุคคิวโชว์ (2498-2525)

รายการแข่งขันตอบปัญหาเป็นรายการบันเทิงประเภทแรกๆ ที่เกิดขึ้นในโทรทัศน์ เป็นการแข่งขันที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถเชิงสติปัญญาของผู้เข้าร่วมรายการ “ภาพปริศนา” เป็นรายการตอบปัญหารายการแรกๆ ที่ออกอากาศ ได้แบบ อย่างมาจาก “Photoquiz” ของอเมริกา นอกจากนี้ในช่วงที่มีโทรทัศน์เพียงช่องเดียว ยังมีรายการ “ทายปัญหาเปิดหน้ากา” “ช่องนำโชค” “ทายปริศนาแบบผะหมี่” “ลับแลกลอนสด” เป็นต้น

เมื่อมีสถานีโทรทัศน์แห่งอื่นๆ เกิดขึ้นตามมาก็มีรายการแข่งขันตอบปัญหาเพิ่มมากขึ้น รายการแข่งขันตอบปัญหาในเวลานี้สามารถแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้สองกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก รายการตอบปัญหาเชิงวิชาการ มีผู้เข้าแข่งขันเป็นนักเรียนนิสิตนักศึกษา เช่น “ตอบปัญหาภาษาอังกฤษกับเซลล์” (ช่อง 4) “การบินไทยไขจักรวาล” (ช่อง 5) “IQ 180” (ช่อง 9) “เยาวชนคนเก่ง” (ช่อง 9) “ไอทีจีเนียส (IT Genius)” (ช่อง 9) “เกมคนเก่งกับแอลจี” (ช่อง 9) “เวทีคนเก่ง” (ช่อง 11) เป็นต้น กลุ่มสอง รายการตอบปัญหาคำถามทั่วไป มีผู้เข้าแข่งขันเป็นประชาชนทั่วไป เช่น “20 คำถาม” (ช่อง 5) “แม่บ้านสมองไว” (ช่อง 9) “เกมเศรษฐี” (ช่อง 3) เป็นต้น

- ยุคเกมโชว์ (2525-2545)

ในระยะแรกของการมีโทรทัศน์ในประเทศไทย รายการแข่งขันชิงรางวัลมีลักษณะเป็นการแข่งขันตอบปัญหา อาจมีการใช้โชคชะตามาเป็นส่วนประกอบในการแข่งขันบ้าง เช่น การเปิดป้าย การจับฉลาก ต่อมารายการ

แข่งขันชิงรางวัลมีลักษณะเน้นหนักการใช้โชคและปฏิภาณไหวพริบเฉพาะตัวของผู้เข้าแข่งขัน สร้างความสนใจแก่ผู้ชมเป็นอย่างมาก ถือได้ว่าเป็นยุครุ่งเรืองของรายการแข่งขันชิงรางวัลทางโทรทัศน์

รายการแข่งขันชิงรางวัลในระยะนี้มีการเกิดขึ้นของรายการแข่งขันชิงรางวัลอย่างต่อเนื่องและออกอากาศทุกสถานี อาทิ “รับรางวัล” (ช่อง 3) “พลิกพลิก” (ช่อง 5) “มาตามนัด” (ช่อง 5) “เอาไปเลย” (ช่อง 3) “เกมละครปริศนา” (ช่อง 3) “เวทีทอง” (ช่อง 7) “50-50” (ช่อง 3) “รวยอุตลุด” (ช่อง 3) “คู่รัก” (ช่อง 3) “เพลงต่อเพลง” (ช่อง 3) “จุกบ๊อคส์เกม” (ช่อง 3) “เกมโซน” (ช่อง 9) “แฟนพันธุ์แท้” (ช่อง 5) “ปลดหนี้” (ช่อง 7) “เกมวัดดวง” (ช่อง 5) เป็นต้น

- ยุคเรียลลิตี้เกม (2545-2550)

เมื่อรายการแข่งขันชิงรางวัลได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ทุกสถานีมีการผลิตแข่งขันกันเพื่อออกอากาศ ในปี 2545 บริษัท กันตนา วิดีโอโปรดักชั่น จำกัด ได้เริ่มผลิตรายการประเภทเรียลลิตี้เกมขึ้น มีชื่อว่า “เกมชีวิต” ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7

เวลาต่อมาปี 2546 “เดอะสตาร์ ค้นฟ้าคว้าดาว” (โมเดิร์นไนน์ทีวี) เป็นรายการเรียลลิตี้ประกวดร้องเพลง ปี 2547 “ทรู อะคาเดมี่ แฟนเทเชีย” หรือ “ปฏิบัติการล่าฝัน” (ช่องทรูวิชั่นส์) ก็เป็นรายการเรียลลิตี้ประกวดร้องเพลงเช่นกัน ปี 2548 มีรายการเรียลลิตี้การใช้ชีวิต “บ๊ิก บราเธอร์ ประเทศไทย” (ยูบีซีเคเบิลทีวีและไอทีวี) นอกจากนี้มีเรียลลิตี้ประกวดนางแบบ “Thailand’s Next Top Model” (ช่อง 3) เป็นต้น

ในช่วงเวลาที่รายการแข่งขันชิงรางวัลแข่งขันกันอย่างมากมาย รายการจำนวนหนึ่งเป็นรายการที่ซื้อรูปแบบมาจากต่างประเทศ เช่น “เซฟกระทะเหล็กประเทศไทย” “The Money Drop ไทยแลนด์” “Hidden Singer” “โหดมันฮา ประเทศไทย” “The Voice Thailand” “Thailand’s Got Talent” “The Winner is...Thailand” “เทคมีเอท์ ไทยแลนด์” “ใครคือใคร Identity Thailand” “Junior Minute to Win It Thailand” ในขณะที่รายการแข่งขันสายพันธุ์ไทยที่ประสบความสำเร็จแทบจะไม่ปรากฏให้เห็น

3) รายการตลก

รายการตลกที่เริ่มมีในโทรทัศน์ คือ “อาหยวนคุยกับเด็กๆ” หม่อมราชวงศ์ถนัดศรี สวัสดิวัตน์ รับหน้าที่เป็นอาหยวนทำเสียงพูดเป็นคนจีนพูดไทยเล่นนิทานและเรื่องตลกๆ สำหรับเด็กละครตลกชุด “พ่อท้วมแม่ฮึด” เกิดขึ้นตามมาทางสถานีไทยโทรทัศน์ช่อง 4 ตามมาด้วย “ชูศรีโชว์”

เมื่อสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7 (ขาวดำ) ได้ก่อตั้งขึ้น เหล่านักแสดงตลกก็แพร่กระจายไปแสดงมีรายการ “ดอกดินพาเหรด” “ต๊อปปูม” “ชายหัวเราะ” เวลาต่อมา “ตลกรายวัน” (ช่อง 3) “ตะลุยก ตลาด ตลก” (ช่อง 5) “เพชรฆาตความเครียด” (ช่อง 9) “แบบว่า...โลกเบี้ยว” (ช่อง 5) “ยุทธการขยับเหงือก” (ช่อง 5) “สามคนอลเวง” (ช่อง 5) “ขบวนการจีแลนด์” (ช่อง 7) “ก่อนบ่ายคลายเครียด” (ช่อง 3) “คดีเด็ด” (ช่อง 7)

หากพิจารณาถึงกลุ่มนักแสดงตลกที่สร้างความสำเร็จในรายการตลก พบว่ามีสองกลุ่มใหญ่คือ กลุ่มนักแสดงตลกที่แสดงประจำอยู่ตามร้านอาหาร คาเฟ่ ไนต์คลับ กลุ่มนี้นักแสดงใช้ปฏิภาณไหวพริบในการสร้างเสียงหัวเราะ ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มนักแสดงตลกที่แสดงอยู่แต่เฉพาะในรายการโทรทัศน์ กลุ่มนี้ต้องใช้บทโทรทัศน์ในการกำหนดแนวทางการแสดงผสมผสานกับไหวพริบเฉพาะตัวที่มีส่วนช่วยให้สามารถเรียกเสียงหัวเราะได้ง่ายขึ้น

อย่างไรก็ตามเมื่อรายการตลกผ่อนคลายความนิยมลง นักแสดงตลกทั้งสองกลุ่มมีศักยภาพในการปรับตัวเข้ากับรายการโทรทัศน์ประเภทอื่นด้วย โดยเฉพาะในระยะหลังมีการใช้มุกตลกประเภทเจ็บตัว เอะอะโครมครามปรากฏให้เห็นในรายการโทรทัศน์อีกด้วย

4) รายการดนตรี

พัฒนาการของรายการดนตรีเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่มีโทรทัศน์ เพราะวันแรกของการออกอากาศมีการเสนอ “ภาพยนตร์คอนเสิร์ตโทรทัศน์” อีกทั้งยังมีการแสดงจากวงดนตรีประสานมิตร เป็นสิ่งยืนยันการมีอยู่ของรายการดนtrinับตั้งแต่เริ่มศักราชโทรทัศน์ สามารถแบ่งเป็นยุคต่างๆ ดังนี้

- ยุคการแสดงสด (2498-2515)

ในระยะแรก รายการดนตรีที่ออกอากาศนำเสนอบทเพลงจาก วงดนตรีไทย เพลงไทยสากล เพลงสากล ดนตรีคลาสสิก และดนตรีป๊อปปูล่าร์ อันหมายถึงรายการเพลงหลายรูปแบบผสมผสานกันหรือมีการแสดงอย่างอื่นประกอบ เช่น การแสดงตลก การเล่นเกม การแสดงกลหรือกายกรรม ส่วนเพลงไทยลูกทุ่งนั้นเกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาต่อมาไม่นานนัก ไม่ว่าจะเป็นการแสดงบทเพลงประเภทใดล้วนเป็นการแสดงสดทั้งสิ้น รายการดนตรีในช่วงนี้ อาทิ “คันธรรพศาลา” (ช่อง 4) “เพลินเพลงกับณฤทธิ์” (ช่อง 4) “เพลินเพลงชนบท” (ช่อง 4) “ลูกทุ่งกรุงไทย” (ช่อง 4)

- ยุคการแสดงคอนเสิร์ต (2515-2525)

การแสดงคอนเสิร์ตเป็นการแสดงดนตรีในรูปแบบหนึ่งที่ต้องการการมีส่วนร่วมของผู้ชม ณ เวทีคอนเสิร์ตเป็นอย่างมาก ในปี 2514 บุญชาย ศิริโชคทรัพย์ ได้ผลิต “POP ON STAGE” ออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5 ต่อมาเปลี่ยนชื่อรายการเป็น “โลกดนตรี”

รายการที่เป็นคู่แข่งของโลกดนตรีในสมัยนั้นคือ “เสาร์สนุก” ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 โดยผู้จัดคือ วิเชียร อัครวิเศษกุล นอกจากนี้แล้วมีรายการคอนเสิร์ตอื่นๆ อีก เช่น “มิวสิกออนทรี” (ช่อง 3) “7 สีคอนเสิร์ต” (ช่อง 7) “คอนเสิร์ตเลข 9” (ช่อง 9) “คอนเสิร์ตคอนเทสต์” (ช่อง 5)

รายการประเภทการแสดงสดหรือคอนเสิร์ตเป็นช่องทางหนึ่งในการสื่อสารกับผู้ฟัง เมื่อวงดนตรีจะออกอัลบั้มใหม่ การแสดงคอนเสิร์ตทางโทรทัศน์จะเป็นตัวกระตุ้นแฟนเพลงให้คอยไปเฝ้าซื้อผลงานที่เพิ่งวางแผงเสมอ ทว่าการเกิดขึ้นของอินเทอร์เน็ตเปิดโอกาสให้มีการดาวน์โหลดเพลงได้ง่ายขึ้นกว่าแต่ก่อน ส่งผลให้ผู้ฟังเพลงผูกพันกับศิลปินของตนน้อยลงจนถึงขนาดไม่ยอมมาพบปะเจอหน้ากันบนเวทีคอนเสิร์ตอีกต่อไป รายการประเภทยี่จึงค่อยเลือนหายไปจากจอโทรทัศน์ในที่สุด

- ยุคมิวสิกวิดีโอ (2525-2550)

ในปี 2524 มีการนำเอามิวสิกวิดีโอมาเปิดฉายในรายการ “เที่ยงวันอาทิตย์” สร้างสรรค์โดยมานิช พงษ์ตาล ออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 เป็นรายการสด มีการเชิญวงดนตรีมาเล่น มีสารคดีความรู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับดนตรี มีการพูดคุยกับผู้ฟังดนตรี ในช่วงนั้น

มิวสิกวิดีโอที่นำมาเปิดมาจากค่ายโพลีแกรม รวมถึงบันทึกการแสดงสดของศิลปินนักร้องจากต่างประเทศ

ต่อมาได้มีการผลิตมิวสิกวิดีโอเพลงไทยเพลงแรกออกฉายในโทรทัศน์คือ เพลง “ไปทะเล” ของ ปานศักดิ์ รังสิพราหมณกุล ผลิตโดยบริษัท ไนท์สปอตโปรดักชั่น จำกัด เริ่มออกอากาศเมื่อปี 2527 ช่วงเวลาใกล้เคียงกัน จิระมะลิกุล ได้ผลิตมิวสิกวิดีโอให้กับ ปั่น ไพบุลย์เกียรติ เขียวแก้ว เพลง “รักยืนยง” หลังจากนั้นวงการเพลงลูกทุ่งจึงได้มีการทำมิวสิกวิดีโอ และเกิดเป็นคาราโอเกะในที่สุด

ภายหลังจากเมื่อเริ่มมีการทำมิวสิกวิดีโอกันมากขึ้น รายการเพลงจากเดิมที่เป็นการร้องเพลงสดหรือการลิปซิงก์ก็เริ่มมีการนำเสนอมิวสิกวิดีโอเป็นส่วนหนึ่งของรายการ รายการดนตรีในช่วงนี้จึงเป็นรายการเพื่อเผยแพร่ผลงานของศิลปินในสังกัดของค่ายเพลงขนาดใหญ่ ทว่าเทคโนโลยีในการฟังเพลงประกอบกับความเฟื่องฟูของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอุตสาหกรรมเพลงขนาดใหญ่ ผู้ฟังดนตรีให้ความสนใจกับรายการดนตรีทางโทรทัศน์น้อยลง ช่องทางในการเผยแพร่ผลงานของศิลปินไม่เป็นที่นิยมอย่างเช่นในอดีต

อย่างไรก็ตามรายการเพลงในช่วงตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมา ยังคงมีอยู่บ้างทั้งรายการประเภทคอนเสิร์ต เช่น “มิวสิกออนทรี” “7 สีคอนเสิร์ต” “คอนเสิร์ตเลข 9” “คอนเสิร์ตทีวี 5” รายการมิวสิกวิดีโอ เช่น “บันเทิงมือเที่ยง” “อุทยานเพลงไทย” “แฮปปี้เบิร์ดเดย์” (ช่อง 5) “ฮัลโหลวันหยุด” “เมนูวันหยุด” “เพลงติดดาว” (ช่อง 7) “มันกว่าแล้ว” (ช่อง 9) และรายการเพลงอย่างสมัยแรกเริ่ม เช่น “เสียงสวรรค์เมื่อวันวาน” “เพลงประทับใจ” (ช่อง 11) อีกทั้งยังมีสถานีดนตรีเกิดขึ้นมากมายในระบบเคเบิลทีวี ไม่ว่าจะเป็น Channel [V] Thailand หรือ MTV Thailand

5) รายการวาไรตี้

รายการวาไรตี้เป็นรายการที่มีความหลากหลายในเนื้อหาและวิธีการนำเสนอ มุ่งเน้นการให้ความบันเทิงแก่ผู้ชมเป็นหลัก และมักให้ความสำคัญกับวิธีการนำเสนอ รายการวาไรตี้ประกอบกันขึ้นจากรูปแบบความบันเทิงทางโทรทัศน์ที่เมื่อครั้งแรกเริ่ม ไม่จะเป็นการแสดงของไทย การแสดงเบ็ดเตล็ด การแข่งขัน การร้องเพลง การแสดงตลก

ฯลฯ หลังจากโทรทัศน์ได้เกิดขึ้นในเมืองไทยได้สักระยะหนึ่งแล้ว โดยสามารถแบ่งเป็นยุคต่างๆ ได้ดังนี้

- ยุควารวไรต์เกมโชว์ (2501-2525)

ในระยะแรกของสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง 4 ไม่มีรูปแบบรายการวไรต์อย่างชัดเจน แต่จะมีการแสดงเล็ก ๆ น้อยๆ สอดแทรกในรายการอื่น เช่น ในรายการทนายปัญหาแบบผะหมี่ ถ้าเป็นการถามเกี่ยวกับเพลง ก็จะมีการร้องเพลงแทรกเข้ามาบ้าง เมื่อมีการก่อตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7 (ขาวดำ) ขึ้น ในปี 2501 มีรายการ “นี่-นั่น-โน่น” ซึ่งเป็นรายการวไรต์รายการแรกของทางสถานี หลังจากนั้นมียุควารวไรต์ตามมาอย่างต่อเนื่อง อาทิ “ป๊อปท็อป” (ช่อง 7 ขาวดำ) “บันไดดารา” (ช่อง 7 ขาวดำ) “ตักเงิน” (ช่อง 7) “นาททอง” (ช่อง 7) “ประตูดวง” (ช่อง 7)

รายการวไรต์ในช่วงนี้มีเกมหรือการแข่งขันชิงรางวัลเป็นส่วนประกอบความบันเทิงของรายการ เพราะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมจากผู้ชมได้มากกว่าให้ได้ลุ้นว่า จะสามารถพิชิตรางวัลได้หรือไม่ เมื่อกระแสของรายการแข่งขันชิงรางวัลเริ่มเป็นที่สนใจมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็มีความพยายามหารูปแบบที่แตกต่างสำหรับการนำเสนอในรายการวไรต์ จนมีรูปแบบของรายการพูดคุยที่ต่างไปจากเดิมเกิดขึ้นในรายการโทรทัศน์

- ยุควารวไรต์ทอล์คโชว์ (2526-2535)

ก่อนหน้านี้รายการวไรต์ทอล์คโชว์จะเกิดขึ้นอย่างมากมายสร้างกระแสต่างๆ ให้เกิดขึ้นกับผู้ชม มีรายการทอล์คโชว์แบบโต้ว่าที่รายการหนึ่งเกิดขึ้นในปี 2526 คือ “ทีวีวาที” ออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ต่อมาได้มี “คืนนี้ที่ช่อง 9” ซึ่งเป็นรายการวไรต์ทอล์คโชว์ประกอบด้วยกำนัน สัมภาษณ์ ดนตรี การเต้น โดยมีแรงบันดาลใจมาจากรายการต่างประเทศ

ต่อมามีรายการวไรต์ทอล์คโชว์เกิดขึ้นตามมาอย่างต่อเนื่อง อาทิ “ที่นี่กรุงเทพ” (ช่อง 7) “สี่ทุ่มสแควร์” (ช่อง 7) “ทไวไลท์โชว์” (ช่อง 3) “เจาะใจ” (ช่อง 5) “บ้านเลขที่ 5” (ช่อง 5)

ความน่าสนใจของรายการวไรต์ทอล์คโชว์นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้ดำเนินรายการเป็นสำคัญ ในช่วงเวลาเดียวกันนี้เองที่ผู้ผลิตก็ได้พยายามเสนอรูปแบบรายการที่

ต่างออกไป เพื่อหลีกเลี่ยงความซ้ำซากจำเจจากรูปแบบรายการวไรต์ทอล์คโชว์ และรายการแข่งขันทั้งหลาย

- ยุควารวไรต์โชว์ (2530-2550)

ความแตกต่างของรายการวไรต์ในยุคนี้คือ เป็นรายการวไรต์ที่เน้นการแสดงโดยมาก เป็นการแสดงเพื่อเรียกเสียงหัวเราะ มีการแข่งขันบ้าง รูปแบบความบันเทิงอย่างละครเวทีที่ครั้งหนึ่งเคยเฟื่องฟูได้รับการนำมาผลิตเป็นรายการโทรทัศน์ในชื่อ “วิก 07” เริ่มออกอากาศในปี 2530 ทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 ผลิตโดยบริษัท เจเอสแอล จำกัด

ในช่วงเวลานี้เองที่รายการแข่งขันชิงรางวัลกำลังแข่งขันกันอย่างดุเดือด ขณะที่การแสดงที่เรียกเสียงหัวเราะ ยังคงเป็นที่สนใจของผู้ชม รูปแบบของวไรต์โชว์จึงมีทั้งเกมและการแสดงที่เรียกเสียงหัวเราะ ปรากฏโฉมเป็นรายการ “ชิงร้อยชิงล้าน” (ช่อง 7) “ระเบิดเถิดเทิง” (ช่อง 5) “คุณพระช่วย” (โมเดิร์นไนน์ทีวี)

ด้วยความที่รูปแบบรายการเป็นวไรต์จึงเอื้อต่อการนำเสนอเนื้อหาที่หลากหลายแต่ในขณะเดียวกันยังสามารถสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมแขนงใดแขนงหนึ่งได้อย่างชัดเจน ขณะเดียวกันรูปแบบการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมอันหลากหลายที่ครั้งหนึ่งมีอยู่มากมายในโทรทัศน์ เมื่อกาลเวลาผ่านไปความหลากหลายและความมากมายก็ค่อยๆ เลือนหายไป

6) รายการสารบันเทิง

เมื่อมีการก่อตั้งสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสขึ้นในปี 2551 ก็ได้มีการกำหนดสัดส่วนการนำเสนอรายการสารบันเทิงไว้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 30 โดยเน้นความบันเทิงที่มีคุณภาพและแตกต่าง สร้างความพึงพอใจอย่างมีคุณค่าและรสนิยม แฝงแนวคิด ทักษะ สาร การเรียนรู้อย่างมีความสุข ตลอดจนสามารถเสริมสร้างแรงบันดาลใจ จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ ปรากฏเป็นรูปแบบ การ์ตูน ละคร ชิทคอม ตลก ดนตรี เกมโชว์ เรียลลิตีโชว์ การเล่นเกม การถ่ายทอดสด ฯลฯ

รายการบันเทิงที่มีการผลิตในทีวีสาธารณะแห่งนี้ อาทิ “อศรรย์คันธรรพ” “ดนตรี กวี ศิลป์” “ขบวนการไร้พุง” “108 ดนตรี” “ไทยโชว์” “ทำให้อ่าน”

ถือได้ว่าการเกิดขึ้นของทีวีสาธารณะเป็นโอกาสสำคัญในการรื้อฟื้นความบันเทิงอันมี สุนทรียะให้ผู้ชมได้เสพอีกครั้ง แต่ทว่าการณ์ดังกล่าวก็ไม่ได้ต่อเนื่องยาวนาน เพราะหลังจากนั้นไม่กี่ปีรายการประเภทสารบันเทิงของทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสก็หดหายไป เนื่องจากสถานีมีแนวนโยบายในการสนับสนุนการผลิตรายการข่าวเพื่อมุ่งมันสู่การเป็น ‘สถานีข่าว’ โดยเพิ่มสัดส่วนรายการข่าวเป็น ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 55 ลดสัดส่วนรายการสาระประโยชน์และสารบันเทิงรวมกันแล้วไม่น้อยกว่าร้อยละ 35

อภิปรายผลการวิจัย

กว่าหกสิบปีที่ผ่านมา เมล็ดพันธุ์แห่งความรู้ได้ถูกเพาะขึ้นในโลกแห่งตาทิพย์และหูทิพย์หรือที่เรียกกันว่าโทรทัศน์ จากจุดเริ่มต้นที่ดูเหมือนจะเป็นเมล็ดพันธุ์จากต่างประเทศเสียเป็นส่วนใหญ่ ด้วยความที่ยังไม่คุ้นเคยกับโลกใหม่ใบนี้ รายการประเภทสาระความรู้จำนวนมากที่ผลิตโดยชาวต่างประเทศก็ถูกนำมาเผยแพร่ให้คนไทยได้รู้จัก ในขณะเดียวกันความรู้ความสามารถของผู้ผลิตรายการในระยะแรกก็ได้สร้างสรรค์รายการสาระความรู้บนพื้นฐานเทคโนโลยีโทรทัศน์ที่เป็นอยู่ จนเมื่อเกิดความชำนาญขึ้นรูปแบบรายการประเภทสาระความรู้จึงแตกต่างออกไปกลายเป็นรายการเพื่อการศึกษา

อย่างไรก็ตามปริมาณรายการประเภทสาระความรู้ที่มีอยู่บนจอโทรทัศน์ก็ไม่ได้เบ่งบาน ผลิดอกออกผลแพร่หลายมากมายเหมือนรายการประเภทบันเทิง หากยังคงมีให้เห็นเพื่อรับรู้รายการโทรทัศน์ประเภทสาระความรู้พอมีอยู่บ้างด้วยความที่เทคโนโลยีโทรทัศน์มีราคาแพง ต่อมาเมื่อราคาเทคโนโลยีถูกลงผู้ผลิตมุ่งมันพยายามผลิตรายการสาระความรู้ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ก็มีกลุ่มผู้ผลิตอีกกลุ่มที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของความงามตามหลักการสื่อความหมายด้วยภาพ สร้างความดึงดูดผู้ชมให้ตื่นตาตื่นใจและในความงามนั้นแง่มุมหนึ่งที่ผู้ผลิตรายการสาระความรู้มุ่งที่จะสื่อคือ แง่มุมของชีวิต เรื่องราวของชีวิตนานาผู้คนได้รับการบอกเล่า เปลี่ยนมุมมอง ด้วยความเชื่อมั่นและศรัทธาถึงคุณค่าแห่งชีวิต

เป็นที่น่าสังเกตว่ารายการประเภทสาระความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายการสารคดี เน้นความน่าเชื่อถือของ

บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นอย่างยิ่ง ตั้งแต่ในสมัยแรกที่เป็นรายการประเภทสาระความรู้จากต่างประเทศต้องมีผู้บรรยายที่มีน้ำเสียงน่าเชื่อถือ จริงจัง จนเมื่อผู้ผลิตรายการคนไทยสามารถผลิตรายการเองได้ บุคคลที่มาทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินรายการก็มักจะเป็นบุคลิกที่เป็นที่น่าไว้วางใจ เป็นที่ยอมรับในวงสังคมโดยเฉพาะในเรื่องความรู้ความสามารถในเชิงวิชาการ ในขณะเดียวกันหากต้องมีการใช้เสียงในการบรรยาย ก็ยังคงเป็นเสียงที่มีความน่าเชื่อถือ เป็นเอกลักษณ์ จนเมื่อมีผู้ผลิตรายการที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น แต่ธรรมเนียมความน่าเชื่อถือในตัวบุคคลนี้ก็เริ่มเปลี่ยนไป เมื่อเทคโนโลยีโทรทัศน์มีราคาถูกลง ชนิดที่ใครๆ ก็สามารถเป็นผู้ผลิตรายการได้ การให้ความสำคัญต่อบุคคลก็แปรเปลี่ยนไป กลายเป็นให้ความสำคัญต่อประเด็นที่น่าเสนอมากกว่า

กระนั้นก็ตามสาระใช้เรื่องราวที่เคร่งเครียดเสมอไป รายการประเภทสาระความรู้จำนวนหนึ่งใช้ความบันเทิงมาเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ด้วยการเล่าเรื่องอย่างละครหรือการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นที่สนใจใคร่รู้ด้วยความหวังจะขยายฐานกลุ่มผู้ชมรายการสาระความรู้ให้กว้างยิ่งขึ้น ความหวังดังกล่าวเป็นที่ประจักษ์ชัดยิ่งขึ้นเมื่อมีการก่อตั้งองค์การแพร่ภาพและกระจายเสียงสาธารณะแห่งประเทศไทย เพราะมีการกำหนดแนวนโยบายไว้อย่างชัดเจนถึงการส่งเสริมสนับสนุนให้มีรายการสาระประโยชน์เพื่อตอบสนองความสนใจของกลุ่มคนที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยที่ก่อนหน้านี้ก็ได้มีการจัดตั้งช่องสารคดีทางเคเบิลทีวีขึ้นด้วย

รูปแบบและวิธีการนำเสนอที่หลากหลายของรายการสาระความรู้ที่ปรากฏในโทรทัศน์ไทย เป็นไปได้ทั้งสารคดีแบบอธิบาย สารคดีแบบสังเกตการณ์ สารคดีแบบมีส่วนร่วม และสารคดีแบบละคร ตามที่ Lindenmuth (2010) และ Nichols (2010) ได้จำแนกไว้ โดยแต่ละลักษณะมีจำนวนที่ปรากฏมาน้อยแตกต่างกันไปตามความต้องการของผู้ชม และยังมีการปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอลีลาและอารมณ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ชมชาวไทยอีกด้วย แต่ทั้งนี้การเติบโตของรายการประเภทสาระความรู้ประจักษ์ชัดทั้งในแง่คุณภาพและปริมาณ ถือเป็นนิมิตหมายที่ดีสำหรับโอกาสในการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิด

ความเข้าใจในตนเองและสังคมรอบข้าง อันเป็นหัวใจสำคัญ
ของรายการประเภทสาระความรู้

ณ ต้นทางแห่งสายธารความบันเทิงทางโทรทัศน์เมื่อ
ครึ่งทศวรรษก่อน ความบันเทิงหลากหลายชนิดได้รับการถ่ายทอด
ให้ผู้ชมได้เสพ เป็นทั้งความบันเทิงที่มีรากไทยอย่างศิลปะ
การแสดง ตลก ดนตรี และความบันเทิงสายพันธุ์
ต่างประเทศอย่างรายการแข่งขัน มีการผสมผสานความ
บันเทิงแต่ละประเภทเข้าไว้ด้วยกันเพื่อให้เกิดความกลม
กลมและเพื่อความบันเทิงยิ่งขึ้น เป็นที่ชื่นชอบติดตามของ
ผู้ชมมายาวนาน บางยุคบางสมัยความบันเทิงบางประเภท
ได้รับความนิยมอย่างล้นหลาม ผลัดกันรุ่งผลัดกันร่วง
ตลอดเวลาที่ผ่านมาความบันเทิงแต่ละประเภทพยายาม
สร้างการยอมรับจากผู้ชม ปรับตัวเองเพื่อให้อยู่รอด
ท่ามกลางการแข่งขันในอุตสาหกรรมบันเทิงทางโทรทัศน์
ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาความบันเทิงจากต่างประเทศถูก
นำเข้ามาปรับแต่งเพื่อให้ถูกรสนิยมคนไทยมาโดยตลอด จน
บางครั้งอดสงสัยไม่ได้ว่ารายการบันเทิงรากไทยหายไปไหน

ในส่วนของผู้รังสรรค์ความบันเทิง ผู้ผลิตรายการยุค
แรกเริ่มล้วนแต่เป็นเจ้าหน้าที่สถานี มีวิสัยทัศน์ในการ
ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมบันเทิงของไทย สร้างสรรค์ผลงาน
ความบันเทิงมากมายเปี่ยมล้นไปด้วยคุณค่า ด้วยความมุ่งมั่น
ตั้งใจให้ผู้ชมได้รับชมสิ่งที่ดีมีสุนทรีย์ะ ต่อมาเมื่อราคา
เทคโนโลยีโทรทัศน์เป็นที่ยอมรับได้ของผู้ผลิตอิสระ รายการ
บันเทิงจำนวนมากจึงเกิดขึ้นและมาพร้อมกับความ
หลากหลายอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ทว่าความบันเทิง
ดังกล่าวอันเป็นหนทางหนึ่งในการสืบสานวัฒนธรรมของ
ชาติ เป็นที่สงสัยเคลือบแคลงใจในคุณค่าเชิงสุนทรีย์ะ จน
เมื่อการแข่งขันในอุตสาหกรรมบันเทิงเป็นไปอย่างรุนแรง
ผู้ผลิตอิสระกลายเป็นบริษัทผู้ผลิตที่มีบทบาทในการ
สร้างสรรค์ความบันเทิงที่มุ่งหวังผลกำไรจากความบันเทิงนั้น
ความสนุกสนานอย่างไร้ขอบเขตกลายเป็นที่ยอมรับมากขึ้น
บางครั้งมากจนเป็นที่พุดคุยในวงสังคม

ยิ่งภายหลังเมื่อมีทีวีดิจิทัลเกิดขึ้น สถานีโทรทัศน์
เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก บริษัทผู้สร้างสรรค์รายการบันเทิง
ขนาดใหญ่อย่างบริษัท ปรับเปลี่ยนบทบาทของตนจาก
ผู้ผลิตมาเป็นเจ้าของสถานีโทรทัศน์ รายการที่ผลิตที่เคย
ออกอากาศอยู่ทางสถานีโทรทัศน์อื่น ๆ ก็ถูกดึงกลับมา

ออกอากาศทางสถานีช่องของตน ความบันเทิงที่เคยหล่อ
เลี้ยงผู้ชมโทรทัศน์มาโดยตลอดจึงเกิดภาวะชะงักงัน เพราะ
สถานีที่มีเครือข่ายออกอากาศทั่วประเทศขาดรายการ
บันเทิงที่สนุกสนานเป็นที่น่าดึงดูด ในขณะที่สถานีทีวีดิจิทัล
ของบริษัทยักษ์ใหญ่ด้านธุรกิจบันเทิงที่เพิ่งก่อตั้งก็ยังไม่
สามารถแพร่ภาพออกอากาศครอบคลุมทั่วประเทศได้ อีกทั้ง
ผู้ชมโทรทัศน์มีจำนวนลดลงเนื่องจากการขยายตัวของสื่อ
อินเทอร์เน็ต เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กระแสธาร
แห่งความบันเทิงค่อย ๆเหือดแห้งหายไป

ในส่วนของรายการบันเทิงที่ยังคงอยู่ ต่างพยายามที่
จะสร้างความโดดเด่นและแตกต่าง เพื่อการเป็นที่ยอมรับอัน
นำมาซึ่งผลตอบแทนทางธุรกิจที่ต่างแสวงหา ความโดดเด่น
ประการหนึ่งของรายการบันเทิงหลักหนีไม่พ้นความสามารถ
ของผู้ดำเนินรายการ ทุกวันนี้ผู้ดำเนินรายการบันเทิงที่ได้รับ
การยอมรับในความสามารถ เป็นแม่เหล็กดึงดูดผู้ชม เป็น
แม่แบบแห่งการดำเนินรายการ มีเพียงแค่หยิบมือ ยิ่งเมื่อ
โทรทัศน์แบ่งบานออกไปอีกหลายสิบช่องด้วยแล้ว
กระบวนการสร้างการยอมรับในความสามารถของผู้ดำเนิน
รายการ อันจะนำมาซึ่งความสำเร็จของรายการบันเทิงคง
ต้องใช้ระยะเวลานานอยู่พอสมควร

ในทำนองเดียวกัน การเลือกใช้กลยุทธ์เปิดโอกาสให้
ผู้ชมจากทางบ้านเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อสร้างสีสันให้กับ
รายการคงต้องเฟ้นหากันอย่างหนักหน่วงมากยิ่งขึ้น เพราะ
ถ้าพึ่งเพียงแค่การใช้ดาราผู้มีชื่อเสียงมาร่วมรายการอาจจะ
ไม่เพียงพอต่อการสร้างแรงดึงดูด เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่า
รายการบันเทิงประเภทเกมโชว์หรือรายการวาไรตี้สามารถ
สร้างผลตอบแทนทางธุรกิจได้เป็นกอบเป็นกำ หากรายการ
นั้นประสบความสำเร็จเป็นที่ถูกใจของผู้ชม ผู้สนับสนุน
รายการพร้อมที่จะให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ ผู้ผลิต
รายการจึงจำเป็นต้องทำทุกวิถีทางให้รายการของตนเป็นที่
ดึงดูดผู้ชมและแหล่งรายได้ จนกลายเป็นกระแสการเปิดเผย
ความลับดารา ดาราโชว์ตัวตามรายการต่าง ๆ ทว่าสภาพ
การแข่งขันในกลุ่มผู้ผลิตรายการบันเทิงเป็นไปอย่างดุเดือด
ในขณะที่ผู้ผลิตรายการมีอยู่ไม่กี่ราย อีกทั้งยังต้องต่อสู้กับ
กลุ่มผู้ผลิตละครที่พร้อมจะดึงคนดูไปตลอดเวลา รายการที่
ประสบความสำเร็จอย่างล้นหลามในอดีตจึงแทบจะไม่
ปรากฏ

คงไม่ต้องถามถึงการดำรงอยู่ของรูปแบบรายการบันเทิงบางประเภทอย่างรายการดนตรี รายการดนตรีทางโทรทัศน์ไม่ได้ทำหน้าที่สร้างความอภิมภยอีกต่อไป เพราะผู้ชมเลือกที่จะฟังผ่านเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่สะดวกกว่ามากในปัจจุบัน สามารถเลือกฟังได้ทุกที่ทุกเวลาที่ต้องการ ยิ่งไปกว่านั้นบทบาทการส่งเสริมธุรกิจอุตสาหกรรมดนตรีเหลือเพียงความริบหรี่สำหรับศิลปินสังกัดค่ายใหญ่ที่ยังคงมีรายการดนตรีเป็นของตนเองเท่านั้น โทรทัศน์ไม่ใช่สำหรับโปรโมทเพลงอีกต่อไป

เช่นเดียวกับการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมที่เมื่อแรกเริ่มเฟื่องฟูเป็นที่ชื่นชอบ แต่เมื่อกาลเวลาผันผ่านการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมเหล่านั้นก็เลือนหายไปพร้อมกัน แม้จะมีผู้ผลิตบางรายหยิบเนื้อหาเหล่านั้นมานำเสนออย่างสร้างสรรค์แต่ก็ไม่สามารถสร้างกระแสการยอมรับ หวังเห็นคุณค่า จนเกิดความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมเหล่านั้นได้ ฤบาทบาทของรายการบันเทิงทางโทรทัศน์จะคงไว้เพียงแค่ความบันเทิง แต่ไม่สามารถสืบสานวัฒนธรรมไว้ได้อีกต่อไป

ด้วยความพยายามที่จะสร้างความน่าสนใจให้กับรายการบันเทิง การผสมผสานเพื่อให้เกิดความหลากหลายเป็นวิธีการหนึ่งที่ทางผู้ผลิตพยายามปรับเปลี่ยนเพื่อให้ความบันเทิงเป็นที่ถูกใจของผู้ชมโทรทัศน์มากที่สุด เป็นโจทย์สำคัญที่ผู้ผลิตรายการแต่ละประเภทต้องขบให้แตก เลือกให้ถูก เพื่อที่จะนำเสนอความบันเทิงผ่านทางโทรทัศน์ที่มีมากขึ้นกว่าอดีต สู่อุณหภูมิโทรทัศน์ที่มีจำนวนเท่าเดิมและมีแนวโน้มลดลง ความบันเทิงเหล่านี้จะยังคงหลากหลายสร้างความสนุกสนานสมกับความเป็นรายการโทรทัศน์หรือไม่นั้นเป็นสิ่งที่ผู้ชมต้องพิจารณาเป็นสำคัญ

ไม่ว่าจะเป็นรายการประเภทสาระความรู้หรือรายการประเภทบันเทิง ตลอดช่วงระยะเวลาหกสิบปีที่ผ่านมา นวัตกรรมทางโทรทัศน์ต่างๆ ได้รับการสร้างสรรค์และนำเสนอเพื่อให้ผู้ชมได้รับชม ติดตาม เกิดข้อถกเถียง ทั้งในแง่รูปแบบและเนื้อหา ด้วยความมุ่งหวังที่จะให้เกิดการยอมรับจากผู้ชมมากที่สุด รูปแบบและเนื้อหาที่ได้รับการรังสรรค์ขึ้นมาเพื่อถ่ายทอดผ่านสื่อโทรทัศน์นี้ทำให้รูปแบบของรายการโทรทัศน์เกิดความสิ้นเปลือง ผสมผสาน ไม่จำกัด ก่อเกิดเป็นรายการประเภทเนื้อหาต่างๆ (genre) ขึ้น

มากมาย ดังที่ Creeber (2015) ได้เสนอไว้ว่าการจัดประเภทเนื้อหาไม่ใช่กฎตายตัวที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ หากแต่เป็นระบบของการจัดการโลกที่เปิดโอกาสให้ได้แย้ง อภิปราย วิพากษ์วิจารณ์การตีความมาโดยตลอด

ในการผสมผสานนี้เองที่หลายครั้งก่อให้เกิดความสับสนแก่ผู้ชมว่ารายการที่ปรากฏเป็นรายการประเภทสาระความรู้ในลักษณะใด หรือจริงแล้วเป็นความบันเทิงที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อสื่อสารให้สาระกระตุ้นแง่คิดเสมือนหนึ่งทำหน้าที่บทบาทของรายการประเภทสาระความรู้ ในขณะที่รายการประเภทสาระความรู้ก็พยายามสร้างความน่าสนใจในการติดตามผ่านวิธีการนำเสนอต่าง ๆ จนอาจทำให้ผู้ชมหลงเข้าใจผิดว่ากำลังรับชมรายการบันเทิงอยู่ ความพยายามในการสร้างสรรค์รายการประเภทต่างๆ เกิดขึ้นภายใต้การสร้างแบบแผน (pattern) แบบ (form) ลักษณะ (style) หรือโครงสร้าง (structures) ที่ทำให้รายการโทรทัศน์แต่ละรายการมีความโดดเด่นขึ้นมา (Neale, 2000)

ยิ่งในปัจจุบัน เมื่อเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตเข้ามามีอิทธิพลสำคัญต่ออุตสาหกรรมโทรทัศน์ด้วยแล้ว ในทางหนึ่งการเกิดขึ้นของแพลตฟอร์มต่างๆ มีผลอย่างมากต่อกลุ่มผู้ชมโทรทัศน์ที่ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ ทำให้ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ต่างต้องปรับตัวกันอย่างมากมายเพื่อตรงผู้ชมไว้ให้ได้ยาวนานที่สุด ในอีกทางหนึ่งความหลากหลายของช่องทางที่อาศัยเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตเป็นตัวขับเคลื่อนนั้นผู้ผลิตรายการจำนวนหนึ่งพยายามปรับรูปแบบและเนื้อหาของรายการ เพื่อให้สอดคล้องกับความหลากหลายของสื่อที่เพิ่มมากขึ้น มีการข้ามสื่อระหว่างกันเพื่อเอื้อต่อการเข้าถึงและตอบสนองความคาดหวังของผู้ชมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลต่อประเภทเนื้อหาที่มีการปรับเปลี่ยนสิ้นเปลืองอยู่ตลอดเวลา ด้วยวิธีการที่ยืดหยุ่นอย่างมากของทั้งผู้ผลิตและสื่อเอง แสดงถึงความเฉพาะตัวของโทรทัศน์และความเชื่อมโยง กับสื่อประเภทอื่นและวัฒนธรรมโดยทั่วไป (Orlebar, 2011)

เส้นแบ่งระหว่างเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) ถูกท้าทายจากความคาดหวังของผู้ชมอย่างหนักหน่วง พร้อมกับการตั้งคำถามอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดว่าเส้นแบ่งระหว่างเรื่องจริงและเรื่องแต่งอยู่ที่ใด

หลายครั้งที่ผู้ชมอดไม่ได้ที่จะบันทึกหัวใจไปกับเรื่องจริงที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความบันเทิงอันมีสุนทรียรสหรือไม่มีก็ตาม หลายครั้งที่ผู้ชมเข้าใจว่าสิ่งที่กำลังนำเสนออยู่ในรายการบันเทิงนั้นเป็นเรื่องจริง ด้วยความสามารถในการรังสรรค์สิ่งที่ปรากฏตรงหน้าให้ดูเหมือนกับว่าเป็นความจริงของชีวิต ปรากฏการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโทรทัศน์เหล่านี้ล้วนแต่เป็นไปเพื่อความสนุกสนานของผู้ชมทั้งสิ้น

เป็นที่น่าสนใจว่าความสนุกสนานจากการได้รับชมรายการโทรทัศน์เกิดขึ้นจากการสร้างขึ้นของผู้ผลิตรายการให้ปรากฏในรายการต่าง ๆ หรือว่าเกิดขึ้นจากฝั่งผู้ชมโทรทัศน์เองที่ได้มีโอกาสรับชม (Burton, 2000) แต่ไม่ว่าความสนุกสนานจะเกิดขึ้นจากฝั่งใด หรือจะเป็นในลักษณะใดก็แล้วแต่ ล้วนแต่เป็นความปรารถนาาร่วมกันของผู้ผลิตและผู้ชมรายการด้วยกันทั้งสิ้น

ผู้ผลิตรายการคัดสรรเรื่องราว บุคคลที่จะมาปรากฏในรายการ เพื่อให้เป็นที่จดจำได้จนเกิดพฤติกรรมติดตามรับชมรายการ เกิดการพูดถึงกันในพื้นที่สาธารณะต่าง ๆ ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ บางรายการมีการนำมาผลิตซ้ำใหม่เมื่อเวลาผ่านไป หรือมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความตื่นตาตื่นใจยิ่งขึ้น บางรายการนำเสนอข้อมูลที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็น

เหตุการณ์ในชีวิตประจำวันหรือเรื่องราวแปลกใหม่ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน บางรายการสร้างความแปลกใหม่ให้กับผู้ชมจนเกิดเป็นความรู้สึกผูกพันกับรายการใดรายการหนึ่งเมื่อช่วงเวลาผ่านไป ฯลฯ ปรากฏการณ์สร้างความสนุกสนานเหล่านี้ที่สร้างความผูกพันระหว่างผู้ชมกับโทรทัศน์มาโดยตลอด

ความมุ่งมั่นในการสร้างความสนุกสนานให้เกิดขึ้นแก่ผู้ชมโทรทัศน์เป็นสิ่งที่ผู้ผลิตรายการต่างฝ่าฟันมาตลอดระยะเวลาทศวรรษของการมีโทรทัศน์ในประเทศไทย ไม่จำกัดว่าจะเป็นผู้ผลิตรายการประเภทสาระความรู้หรือประเภทรายการบันเทิง การเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีโทรทัศน์ด้วยระบบแอนะล็อกในอดีตจนถึงระบบดิจิทัลในปัจจุบันล้วนแต่สร้างปรากฏการณ์ให้เกิดขึ้นแก่อุตสาหกรรมโทรทัศน์ทั้งสิ้น ยังมีเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตในปัจจุบันที่นับวันจะมีบทบาทอย่างมากถือยั้งเป็นความท้าทายอย่างรุนแรงที่เกิดขึ้นกับอุตสาหกรรมโทรทัศน์ และเป็นการท้าทายความสามารถอันหนักหน่วงของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ในการสร้างสรรค์รายการโทรทัศน์ให้เป็นที่ชื่นชอบและสนุกสนานต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ. (2542). *การวิเคราะห์สื่อ: แนวคิดและเทคนิค*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เอดิสัน เพรส โปรดักส์.
- ธีระ บุญพิทักษ์ และคณะ. (2541). *40 ปี สถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก*. กรุงเทพฯ: มายด์พับลิชชิง.
- พรสวรรค์ อุทาวุธพิงศ์. (2535). *บทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ในฐานะองค์กรสื่อสารมวลชน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ.2551. (2551, 14 มกราคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 125 ตอนที่ 8 ก. หน้า 1-24.
- ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ช่อง 3. (2533). *ครบรอบ 20 ปี สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 26 มีนาคม 2533*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สารมวลชน.
- วัชร สันตกลมพงศ์ และ ไชศรี วิสุทธิพิเนตร. (2555). ยุค 1 ไทยโทรทัศน์. ใน วิรัตน์ นาคชาติ และจารุจิต นวพันธุ์, บรรณาธิการ. *60 ปี ไทยโทรทัศน์ 35 ปี อสมท*, 27-105. กรุงเทพฯ: เมคอะวิช.
- วิชาการ, กรม. (2531). *ศิลปะการละครเบื้องต้น 1-2 ตอนที่ 1*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สินี สิริรักษ์. (2543). *กำเนิดโทรทัศน์ไทย (พ.ศ.2493-2500)*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- เสงี่ยม เผ่าทองสุข. (2526). *อนุสรณ์ครบรอบ 50 ปี ของการแต่งงาน เสงี่ยม-วัฒนา เผ่าทองสุข*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. (2536). *อารมณ์ขันในสื่อมวลชน*. กรุงเทพฯ: โครงการหนังสือชุดวิจัยและพัฒนานิเทศศาสตร์.
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. (2542). *ระบบวิทยุและโทรทัศน์ไทย: โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองและผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. (2550). *สื่อสารมวลชนเบื้องต้น: สื่อมวลชน วัฒนธรรม และสังคม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Bignell, J. and Orlebar, J. (2005). *The Television Handbook*. 3rd ed. New York: Taylor & Francis.
- Burton, G. (2000). *Talking Television: An Introduction to the Study of Television*. London: Arnold.
- Casey, B. et al. (2008). *Television Studies: The Key Concepts*. 2nd ed. London: Routledge.
- Creeber, G. (Ed.) (2015). *The Television Genre Book*. 3rd ed. London: BFI Palgrave.
- De Jong, W., Knudsen, E. & Rothwell, J. (2012). *Creative Documentary: Theory and Practice*. Harlow: Pearson Education Ltd.
- Lindenmuth, K.J. (2010). *The Documentary Moviemaking Course: The Starter Guide to Documentary Filmmaking*. Hauppauge, NY: Barron's.
- Neale, S. (2000). *Genre and Hollywood*. London: Routledge.
- Nichols, B. (2010). *Introduction to Documentary*. 2nd ed. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- O'Donnell, V. (2013). *Television Criticism*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Orlebar, J. (2011). *The Television Handbook*. 4th ed. London; New York: Routledge.
- Tunstall, J. (1993). *Television Producers*. London: Routledge.
- Wober, J.M. (1988). *The Use and Abuse of Television: A Social Psychological Analysis of the Changing Screen*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.